

ЛЕКЦІЯ 4. Принципи і функції соціальної педагогіки та їх характеристика

ПЛАН

1. Головні принципи соціально-педагогічної діяльності.
2. Класифікація принципів соціально-педагогічної діяльності.
3. Функції соціальної педагогіки.
4. Проектні завдання соціальної педагогіки.

1. Головні принципи соціально-педагогічної діяльності.

Принципи соціальної педагогіки є результатом логічних міркувань, які виробляються у процесі пізнання соціальної дійсності. Принципи можуть бути суб'єктивними, на відміну від соціальних законів та закономірностей.

Проаналізуємо сутність деяких принципів соціальної педагогіки, без врахування яких соціально-педагогічна діяльність перетворюється у хаотичний набір одномоментних рішень та висновків.

Одним з ґрунтовних принципів соціальної педагогіки, без сумніву, є **гуманізм**. Визнання людини найвищою цінністю у сфері соціально-педагогічної діяльності, необхідність соціального захисту дитини та формування її соціальної компетентності у умовах вільного вияву здібностей створює найкращі передумови для творення соціальної компетентності особистості дитини. Гуманізм є основою неформальних зв'язків між соціальним педагогом та дитиною, створює сприятливу психологічну атмосферу їх взаємин.

Демократичність соціально-педагогічної діяльності як принцип має на увазі дотримання нормативно-ціннісних установок у будь-яких видах соціально-педагогічної діяльності: консультуванні, корекції, діагностиці, реабілітації тощо. Повага та увага до дитини, налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії з нею під час соціально-педагогічного процесу є свідченням дотримання соціальним педагогом принципу демократичності.

Однак демократичність стосунків “соціальний педагог-дитина” не повинна ставати на заваді виконанню соціальним педагогом своїх посадових обов'язків. Тому **принцип законності** може бути представлений як межа застосування інших принципів, які, стикаючись зі сферою дії певних законодавчих актів, мають бути другорядними. Нормативно-правові акти, які регулюють соціально-педагогічну діяльність, є частиною правової оболонки соціальної політики української держави.

Невід'ємним продовженням дотримання принципу законності є **єдність відповідальності та повноважень** соціального педагога, яка також може бути представлена як принцип його професійної діяльності. чітке розуміння своїх функціональних обов'язків, прав та повноважень дає можливість соціальному працівникові досягати певного професійного статусу у чітко ієрархізованій структурі діяльності соціальних служб. Відсутність гармонійного співвідношення обов'язків та повноважень, як правило, призводить до адміністративних зловживань, невважених рішень, безвідповідальності посадових осіб, що, в свою чергу, заважає адекватному виконанню соціальним

педагогом своїх функцій. З іншого боку, недотримання принципу єдності відповідальності та повноважень у роботі з дітьми, не спонукаючи прямо до соціально неадекватної поведінки, призводить до зниження рівня довіри щодо професійних здібностей соціального педагога, його майстерності та соціально-професійної компетентності.

Соціально-педагогічна діяльність вимагає також серйозного ставлення до **принципу комплексності** як гаранта цілісності і всебічності соціально-педагогічного впливу на особистість дитини. За умови поєднання цього принципу з принципом гуманізму та єдністю прав і повноважень соціальний педагог може виявляти високий рівень аналітичних та прогностичних умінь і навичок. Комплексність підходу до соціально-педагогічної діяльності у дитячому середовищі забезпечує оптимізацію корекційно-реабілітаційного впливу з урахуванням індивідуальних особливостей дитини.

Останнє передбачає також слідування **принципові диференційованості** у соціально-педагогічному аналізі, діагностиці, корекції будь-яких відхилень у соціальному розвитку особистості. Він є основою індивідуальної форми соціально-педагогічної діяльності, дозволяє на практиці відчувати результати власної професійної реалізації.

Принципи комплексності та диференційованості тісно пов'язані між собою: тільки послідовне вивчення соціального портрета дитини, комплексність вирішення всіх її проблем дає можливість стверджувати, що до неї застосовано диференційований підхід. Окрім того, вміння диференційовано підходити до практичної соціально-педагогічної діяльності свідчить про високий рівень професіоналізму фахівця та його прогностичні якості.

2. Класифікація принципів соціально-педагогічної діяльності

Проаналізувавши деякі з найбільш ґрунтовних принципів соціально-педагогічної діяльності, можна згрупувати їх наступним чином:

1. Змістові принципи, до яких відносяться: гуманізм, демократизм, врахування конкретних умов життєдіяльності дитини; стимулювання соціальної активності особистості; альтруїзм; гармонізація суспільних, громадських, особистих інтересів дитини; добровільність в отриманні соціальних послуг; доступність максимальної кількості соціально-педагогічних послуг; конфіденційність соціально-педагогічної діяльності; наступність та адресність форм соціально-педагогічної роботи; превентивна спрямованість; між відомчість і міждисциплінарність соціально-педагогічної діяльності; діяльнісний підхід до вирішення соціально-педагогічних проблем дитини.

2. Організаційні принципи: контролю й перевірки виконання прийнятих соціальним педагогом рішень; єдність повноважень та відповідальності (як соціального педагога, так і дитини); всезагальності й комплексності соціально-педагогічної діяльності; посередництва у виконанні професійних функцій; солідарності (щодо колег-фахівців, дітей та підлітків тощо).

3. Психолого-педагогічні принципи: комплексного і диференційованого підходу, соціально-педагогічної технологічної компетентності; стимулювання активності дитини до вирішення своїх соціальних проблем; цілеспрямованості у досягненні поставлених соціально-педагогічних цілей; довіри (до дитини та її

соціальних проблем); наступності (у прийнятті рішень, проведенні соціально-педагогічних процедур тощо); послідовності у здійсненні будь-якого виду соціально-педагогічної діяльності тощо.

Щодо специфіки вияву вказаних принципів, то вона означає врахування вікових, адаптаційних та середовищ них чинників. Одним з найважливіших принципів соціально-педагогічної діяльності є принцип стимулювання соціальної активності дитини.

3. Функції соціальної педагогіки

В узагальненому вигляді їх можна сформулювати так:

- дослідницька,
- проектна,
- доброчинна,
- кореагуючо-координаційна,
- пропагандистська,
- виховна,
- соціально-правова,
- соціально-реабілітаційна.

Дослідницька передбачає вивчення та узагальнення як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду вирішення проблем соціалізації. Дослідження можливостей застосування його в конкретний час у конкретних умовах.

Проектна зводиться, з одного боку, до проектування ефективних моделей соціалізації з відповідною системою стратегій, тактик, методик та технологій соціальної роботи, а, з іншого, до вироблення у соціальних педагогів умінь прогнозування розвитку процесів соціалізації.

Доброчинна полягає в організації надання духовної та матеріальної підтримки як окремим особам, так і певним групам населення, які потрапили в біду, або які з інших причин гостро потребують цього.

Кореагуючо-координаційна забезпечує вироблення вмінь визначення, врахування та цілеспрямовання різноманітних соціальних впливів у процесі соціалізації як окремої особистості, так і цілих груп людей.

Пропагандистська передбачає пропаганду не лише актуального досвіду соціалізації, а й соціальної політики держави, завдань соціалізації, які перебувають у центрі уваги світового співтовариства.

Виховна означає діяльність соціальних педагогів та соціальних працівників з метою вироблення в об'єктів соціалізації внутрішньої готовності до нормалізації процесу власної соціалізації.

Соціально-правова – створення органами влади правової бази процесів соціалізації різновікових та різносутнісних груп населення країни, вивчення, пропаганда та використання цих основ.

Соціально-реабілітаційна зводиться до виховної та освітньої роботи з дітьми та підлітками-інвалідами. Така робота, як правило, лягає на плечі соціального педагога.

4. Прикладні завдання соціальної педагогіки

1. Виховувати у свідомості конкретного клієнта або групи людей розуміння унікальності власної особистості, її внутрішньої інтенційної основи, яка за умови свого позитивного розвитку здатна приносити щастя і здоров'я не лише самій людині, а й благотворно впливати на ауру сім'ї, родини, виробничого колективу, в якому ця людина працює, всього суспільства.

2. Допомогти клієнту самовизначитися із сенсом власного життя на основі найближчих, середніх і далеких перспективних його ліній.

3. Шляхом залучення до загальнолюдських цінностей виховувати у клієнта потребу гармонійного узгодження з ними власних перспективних ліній.

4. Гасити внутрішньоособистісні, міжгрупові та внутрішньосупільні конфлікти шляхом пошуку єдиної субстанціональної основи для різних поглядів на розв'язання назрілих проблем, а також шляхом організації внутрішньоособистісних та міжособистісних діалогів з метою досягнення згоди із самим собою або окремими опонентами чи їх групами.

5. Розвивати у людей, які потребують соціальної допомоги чи реабілітації, бажання самостійного подолання кризових станів, знаходження шляхів виходу з них. З цією метою засобами психотерапевтичного впливу знімати з жертв несприятливих умов соціалізації негативні суєстивні комплекси, натомість формуючи нові, позитивні, які б забезпечували вивільнення внутрішніх потенційних резервів постраждалих.

6. За необхідності відроджувати у потерпілих пошуковий інстинкт, на вихідній основі якого розпочинати формування доцільного рефлексу цілі.

7. У процесі соціалізації як окремих людей, так і окремих їх категорій, груп виходити із вимог завтрашнього дня, який передбачає формування у межах держав інформаційних суспільств. Для них, згідно із дослідженнями вітчизняного вченого К.Корсака, характерна ціла низка показників, які вже на сьогодні вимагають свого врахування у процесі соціалізації підрастаючих поколінь.

Наразі близько 10% землян живуть у цьому суспільстві. Визначальним критерієм змін суспільно-політичного та культурно-освітнього життя в ньому вважається домінуючий спосіб виробництва. У той час, коли в індустріальному суспільстві виробництво масове і стандартизоване з механічними знаряддями праці, в основному електромеханічними технологіями, із джерелами енергії, які справляють значний шкідливий вплив на природне середовище, то глибоке занурення в інформаційне суспільство рихводить до чистоти в природі, оскільки головним джерелом енергії стають альтернативні джерела (синтез ядер, енергія сонця тощо). Чистота ж у природі справляє благотворний вплив на формування відчуття внутрішньої людської чистоти. Гнучке та індивідуалізоване виробництво допомагає формувати в людині потяг не лише до зовнішнього, а й до внутрішнього самовияву власної унікальності. Комп'ютеризовані й немеханічні знаряддя праці поряд із мікро-, нано- та біотехнологіями вимагають змін окремих характеристик відповідних систем освіти, науки, соціалізації. Змінюється характер навчання з масового, стандартного на індивідуальний, нестандартний. Основою культури навчання стає не друкований текст, а числова форма інформації. Освіта перетворюється з тривалої в неперервну з

міжнародними стандартами. Її значення уже не істотне, а ультимативне. Вона відіграє вирішальну роль у розвитку продуктивних сил країни. Об'єктом довіри стають не точні науки, а комплексні, основою ідей - науки про людину і світ. Головними методами пізнання світу стає не поділ і аналіз, а холізм (комплексність). Коли, наприклад, в аграрному суспільстві головними об'єктами накопичення були земля і влада, в індустріальному - влада, гроші, ресурси, то в інформаційному ними стають -знання і виробнича компетентність, що відповідним чином впливає на весь перебіг процесу соціалізації і вимагає створення цілісної сучасної системи соціалізації. Ця система у наш час включає так звану "первинну освіту" (навчання і підготовку до моменту виходу на ринок праці) та подальше неперервне вдосконалення, що визначається міжнародним терміном LLE - Life Long Education (пожиттєва освіта).

Визнається, що для успішного розвитку сучасних країн необхідна більш як сімнадцятирічна освітня підготовка всіх представників нових поколінь, формування у них навичок самонавчання, самовиховання та самореалізації. Адже представники інформаційного суспільства, як правило, люди, які навчаються майже все життя, реалізуючи свої пошуково-пізнавальні інстинкти і вбачаючи у цьому сенс свого буття.

Виходячи з розвитку найсучасніших освітніх тенденцій, можна сформулювати основні вимоги до системи соціалізації молодого покоління, яке поступово рухається у напрямі до формування інформаційного суспільства. Серед цих вимог найголовніші:

а) формування у молоді інноваційної орієнтації, враховуючи необхідність заповнення потенційно небезпечного розриву між двома сучасними цивілізаціями - науково-технічною і суспільно-гуманістичною;

б) залучення молоді до використання в процесі самоосвіти та виконання своїх майбутніх виробничих обов'язків нових "генерацій" комп'ютерів, проекторів, мобільних телефонів тощо;

в) виховання потреб у постійному слідкуванні за новими тенденціями сучасного цивілізаційного поступу, поглибленому вивченні прав та обов'язків громадянина демократичної держави;

г) формування нових етичних норм в "інформаційно-глобальному" світі з усвідомленням особистої відповідальності за розв'язання глобальних проблем людства;

г) засвоєння навичок життя в об'єднаному глобалізованому світі та виховання готовності до використання можливостей цього світу з метою найповнішої реалізації власної інтенційної спрямованості.

Прийняття міжнародної конвенції про права особи та захист дітей поставило перед соціальною педагогікою вимогу розробки основ поглибленої соціальної роботи з так званим "важким контингентом" системи освіти, зокрема середньої. На сьогодні він стає об'єктом докладання особливих зусиль суспільства. Це передбачає використання всіх можливостей системи соціалізації для того, щоб найкраще підготувати кожного підлітка до необхідної внутрішньої та зовнішньої орієнтації у самостійному житті, до успішного виходу на ринок праці.

Робота соціального педагога вимагає оволодіння знаннями з різних галузей науки, готовності до дії в нестандартній ситуації з хаотично непередбачуваними елементами, здатності до виявлення індивідуальної творчості в соціальній

роботі. Тому необхідно, аби набуті знання, вміння та навички були, за відомим висловом американського представника гуманістичної психології Карла Р. Роджерса, функціональними, не "проклятим ящиком з боєзапасами", а "гвинтівкою". Для цього слід оволодіти такими знаннями, які б стали вихідною основою для розв'язання будь-яких назрілих соціальних завдань. Такою основою є, насамперед, філософські підходи до проблеми соціалізації.